KVINNEFORSKNING I IRAN

Kvinneforskningen i Iran er i vekst, men mangler politisk frihet, tilstrekkelig finansiering og mannlige akademikers støtte. Leder av KILDEN, Nina Kristiansen, skriver her om sine møter med iranske kvinneforskere.

TEMA: KJØNN

Nina Kristiansen er leder av kildenInformasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnsforskning i Norge. Våren 2003 bodde hun i Iran i fem måneder.

TEKST: Nina Kristiansen

SOSIOLOG NAHID MOTIE ved Open University i Teheran har forsket på kvinnelige eneforsørgere fra fattige kår og fra middelklassen. Familier med kvinnelige forsørgere blir vanligvis sett på som et sosialt problem i Iran, og det økende antallet har fanget oppmerksomheten til både forskere og politikere. Kvinneforskeren Motie mener det er viktig å unngå enkle generaliseringer om disse familienes situasjon. "Det er viktig å ikke stemple kvinnelige forsørgere som 'ofre' eller 'et sosialt problem'", sier Motie. "De møter mange problemer, men å legge all vekt på vanskelighetene er misvisende. Mange av kvinnene har tatt kontroll over egne liv og jobber hardt for å overskride hindringer og begrensninger. De har skapt gode liv for seg selv og barna sine," sier Nahid Motie. Hun mener imidlertid det er

viktig at lovverket endres og at myndighetene gjør en innsats for alenemødrene.

Moties studie er et eksempel på kvinneforskningen som foregår i dagens Iran. Det finnes sentre for kvinneforskning på fire av landets universiteter. I tillegg driver fem ikke-statlige organisasjoner med kvinneforskning. Dessuten foregår det mye forskning på familien, ofte med kvinneperspektiv. "Tidligere var 99 prosent av all kvinneforskning innenfor samfunnsvitenskapelige fag", forteller Jaleh Shadi-Talab, leder for Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Teheran. "Men nå er den på vei inn i andre fag. Helseforskning med kvinneperspektiv har akkurat startet opp, og det foregår forskning med kvinneperspektiv innenfor litteratur og lingvistik. De viktigste temaene for kvinneforskningen er trolig familieinstitusjonen og arbeidslivet, men de to siste årene har også vold mot kvinner i familien vært et viktig tema."

Kvinneforskningen i Iran er i vekst, selv om den fortsatt ikke er stor i omfang og det er lite forskningsmidler tilgjengelig. Det er få forskere på feltet og enda færre med et feministisk perspektiv. Senter for kvinneforskning på Universitetet i Teheran driver en database over kvinnelige forskere. Basen inneholder 270 navn. Jaleh Shadi-Talab anslår at ca 40 av disse har et kvinneperspektiv i sin forskning.

Forskning og kvinneorganisasjoner

Det offentlige likestillingsapparatet i Iran er stort, og det har mange forbindelser til kvinneforskningen. Tidligere president Rafshanjani startet opp et offisielt kvinnekontor, noe som ble oppgradert til Senter for kvinners deltakelse da Khatami startet sin presidentperiode i 1997. Senteret har

som oppgave å organisere og stimulere kvinners deltakelse i alle type aktiviteter i det iranske samfunnet, identifisere problemer, komme med passende løsninger og forbedre kvinners levestandard. Senteret er støttespiller for kvinneforskningssentrene og initierer undervisning i kvinnestudier på universitetene.

I tillegg til Senter for kvinners deltakelse, som tilsvarer vårt Likestillings-senter, har hvert departement et kvinnekontor. Kvinnekontorene tar opp saker som angår kvinner innenfor departementets fagområde. Innenriksdepartementets kvinnekontor har i tillegg ansvaret for regionale kvinnekontor. Målet er å nå ut til alle. Kunnskap om kvinners situasjon er et behov hos likestillingsapparatet, og de bruker dataene som kommer ut av kvinneforskningen.

Den reformvennlige Khatami har tatt initiativ til å styrke det sivile samfunnet. Satsningen på frivillige organisasjoner framholdes som en strategi for sosial, politisk og økonomisk utvikling, men kanskje er det også en metode for å sikre reformbevegelsen en organisert folkelig støtte? Det er i alle fall stor nærhet mellom kvinneorganisasjonene som etableres og reformvennlige byråkrater og politikere. I følge lederen for Innenriksdepartementets kvinnekontor er det mer enn 600 kvinneorganisasjoner i Iran.

Organisasjonene jobber innenfor mange felt og myndighetene deler dem inn i følgende kategorier: sosiale og politiske organisasjoner, kulturelle grupper, religiøse minoriteter, flyktningorganisasjoner, grupper for kvinner i ulike yrker (som journalister, advokater osv), internasjonale grupper, halvoffentlige institusjoner og publikasjoner.

Mange av kvinneorganisasjonene bruker kunnskapen fra kvinneforskningen i sitt arbeid.

Forbudte temaer

Ikke alle temaer kan forskes på eller snakkes om. Det vil antagelig ikke være mulig for en forsker å gjøre en opinionsstudie på hijab, den lovpålagte muslimske klesdrakten, og helt umulig å undersøke kvinners holdninger til landets religiøse leder.

Kriminolog Shahla Moazemi på Universitetet i Teheran skrev en skolebok om lov og rett for unge jenter, som ble utgitt med støtte fra Senter for kvinners deltakelse. Etter et halvt år ble boken forbudt av Utdanningsdepartementet. Den offisielle begrunnelsen for å trekke boken tilbake var at den burde rettes mot begge kjønn, ikke bare jenter. En kvinnelig religiøs leder mente at boken ikke var "passende". Moazemi derimot mener det handlet mest om at det kun skal være de geistlige som får lov til å belære om familielovgivning. Moazemi har imidlertid planer om å omarbeide boken til en lærerveiledning.

Under mitt opphold i Iran ga jeg en forelesning for studenter på et program for kvinnestudier. Da hadde jeg allerede holdt noen foredrag om kvinner og kjønn i Norge til ulike grupper som kvinneaktivister, likestillingsarbeidere, forskere og byråkrater. Vanligvis holdt jeg meg langt unna enkelte norske kvinnetemaer: som retten til egen kropp og egen seksualitet, samboerskap, barn født utenfor ekteskapet og homoseksualitet. Dessuten lærte jeg at kritikk av dødsstraff er helt tabu. Men denne gangen, fordi det var kvinnestudier på masternivå, tenkte jeg at det måtte være mulig å snakke friere om mange tema.

Forelesningen ble tolket fra engelsk til persisk, selv om mange av studentene forsto engelsk. Jeg fortalte om endringer i holdninger til kvinnelige eneforsørgere, om penger og støtteordninger, om prevensjon og førekskapelige forhold, om selvbestemt abort, om homofil finansminister og enslig mor som kronprinsesse.

En av studentene var i chador, det heldekkende sjalet som er et vanlig tegn på tradisjonalt og konservativitet. Det hadde gått rykter om at hun var plassert på kurset for å følge med i hva som foregikk. Denne studenten forsto ikke engelsk. Tolken min fortalte meg etterpå at hun ble oppfordret av kurslederne om ikke å oversette kontroversielle temaer. Sosial aksept av eneforsørgere ble derfor ikke tolket, mens støtteordningene ble oversatt. Sex før ekteskapet ble ikke tolket, mens voldtekstall og behandlingstilbud ble oversatt. Jeg fortalte om norske kvinners rett til å bli med en mann hjem etter en kveld på byen, og at det er voldtekt om hun motsetter seg sex i en slik situasjon. Dette ble ikke tolket, mens tallene over hvor få anmeldte voldtekter som ender i dom ble behørig oversatt til persisk.

Mangfold av temaer

Det er imidlertid mange temaer forskerne *kan* ta for seg: deltagelse i arbeidsliv og politikk, kvinners rolle i familien, utdanning, kulturelle forandringer og holdninger til flerkoneri, skilsmisse, forhold for barn, vold mot kvinner, prostitusjon, kvinners bruk av narkotika og alkohol og mange andre kjønnede problemstillinger.

Et eksempel er forskningen til Shamsadat Zahedi, professor ved Allameh Tabatabai-universitetet i Teheran. Hun forsker på kvinner og ledelse i Iran, og har

blant annet hatt ansvar for et nasjonalt prosjekt om lederskap i offentlig administrasjon og politiske stillinger. Intervjuobjektene kom fra ulike departementer og organisasjoner. Kriteriet var at de var ledere eller i et sjikt der de var kvalifisert for lederposisjoner. Hun kartla utdanning og kvalifikasjoner til kvinnene i denne gruppen og sammenlignet menn og kvinner. Konklusjonen er entydig og glassklar: Kjønn er avgjørende når ledere rekrutteres, svært få kvinner når opp til lederposisjoner.

Et annet eksempel er dr. Said Madanis forskning på sosiale forandringer i Iran. Han mener at ulike sosiale problemer har økt i landet de siste årene og at disse i større grad rammer kvinner enn menn. Mandani har et makroperspektiv i sin forskning. Han har gjennomgått en rekke studier om sosiale forhold, samt gjort egen forskning. Han forteller at han opprinnelig ikke hadde noe kvinneperspektiv i sitt arbeid. "Jeg var opptatt av økningen i sosiale problemer og hvordan dette viser mangel på sosial kapital. Men alle studiene jeg undersøkte viste klare kjønnsforskjeller. Kvinner rammes hardest av sosiale problemer. Derfor må kvinners stilling diskuteres når man skal finne løsningen på Irans sosiale problemer".

Madani mener at Iran er inne i en negativ utvikling: "Fattigdom og arbeidsløshet er store problemer i dag, og situasjonen blir særlig ille for kvinner fordi det finnes få velferdsordninger. De sosiale problemene øker både for menn og kvinner, men effekten av problemene er størst for kvinner".

"Vi løser ikke problemet med små reformer", mener Mandani. "Alle våre problemer relaterer seg til det iranske økonomiske og sosiale systemet. Myndighetenes tilnærmingsmåte i sine

utviklingsprogram er økonomistiske, ikke sosiale. Og myndighetenes holdninger til kvinner forårsaker kvinners problemer”.

Et senter for kvinneforskning

Senter for kvinneforskning på Universitetet i Teheran ble etablert i 2001 etter mange år med forslag, avslag, lobbyvirksomhet, støtte og motstand. Leder for senteret er Jaleh Shadi-Talab.

Hun forteller at senteret ble en realitet først etter at intensivt lobbyarbeid og gode forbindelser til det offentlige likestillingsapparatet førte til at Utdanningsdepartementet gjorde vedtak om opprettelse av et senter for kvinneforskning. Vedtaket innebar at et slikt senter skulle drives av Universitetet i Teheran, som sa seg villig til dette på betingelsen av at de ikke selv måtte dekke kostnadene et slikt senter medfører. Med ekstern finansiering fra det offentlige likestillingsapparatet fikk Shadi-Talab og Senter for kvinneforskning sine lokaler og støtte fra universitetets ledelse. Først i 2003 kom den siste endelige godkjenningen fra departementet.

Senter for kvinneforskning er tverrfaglig og Shadi-Talab eneste vitenskapelige ansatt. Senteret har ulike forskningsprosjekt innenfor samfunnsvitenskapelige fag, humaniora, psykologi og teologi. Forskere blir invitert inn for å delta i prosjektene og knyttes midlertidig til senteret gjennom dette.

Senter for kvinneforskning driver aktivt nettverksarbeid, både med kvinneforskere og kvinneorganisasjoner, men også med departementer og offentlige kontorer. “Vi kan ikke bare snakke med oss selv,” mener Jaleh Shadi-Talab. “Vi må ut, snakke med andre, dra dem inn på seminarer og forelesninger, få dem involvert. Og det holder

ikke med nettverksarbeid innenfor Iran, vi må få inn folk utenfra, skape en annen atmosfære, høre hva verden snakker om.”

Senter for kvinneforskning tilbyr ikke studier på lavere grads nivå, men vil snart starte opp med mastergradsstudier. De har samarbeidsavtaler med et svensk og et nederlandsk universitet og får prosjektfinansiering fra ulike hold, som FN-organisasjoner og Verdensbanken. Shadi-Talab ønsker ikke for stor avhengighet det offentlige likestillingsapparatet, og hun ivrer etter flere samarbeidsprosjekter med utlandet. Et prosjekt med utenlandsk støtte må godkjennes i Komiteen for internasjonale relasjoner. Kun én gang har Shadi-Talab opplevd avslag; det gjaldt et forskningsprosjekt med amerikansk samarbeidspartner om reproduktive rettigheter. Hun forteller ikke om dette skyldes at temaet var for kontroversielt eller om grunnen var at samarbeidspartneren var amerikansk.

Senter for kvinneforskning har gjennomført prosjekter om kvinners sosiale deltakelse i Teheran og kvinners adgang til økonomiske ressurser som bank- og kredittsystemene. De er i ferd med å avslutte et prosjekt om kvinners deltakelse i det lønnede arbeidsmarkedet og et om kvinners perspektiv i myndighetenes utviklingsstrategier. Et tidligere forskningsprosjekt handlet om eneforsørgere og styrking av deres familier.

Lobbyarbeid og nytolkning av Koranen

Institutt for kvinnestudier og forskning er en annen kvinneforskningsinstitusjon. Instituttet er uavhengig av akademiske institusjoner, men regnes som nært tilknyttet den reformvennlige delen av iranske myndigheter. Det betyr at de får støtte og

prosjektfinansiering fra Utdanningsdepartementet. Institutt for kvinnestudier og forskning står bak forskning og utredning om temaer som berører kvinner, for eksempel vold mot kvinner og reproduktive rettigheter. De driver også opplæring av kvinneorganisasjoner og forelesere på kvinnestudier. I tillegg driver de lobbyarbeid opp mot parlamentet og var blant annet aktive i å få startet opp programmer for familieplanlegging på åttitallet.

Lederen, Monir Amadi Qomi, forteller at Institutt for kvinnestudier og forskning har som viktig målsetting å bidra til at religiøse tekster tolkes i et nytt, moderne perspektiv. De vil informere om at eksisterende oppfatninger om kvinner i Iran i dag ikke er basert på Koranen, men at de kommer fra tradisjon og kultur.

Advokat og fredsprisvinner Shirin Ebadi har et lignende syn på islam og kvinner. Hun mener at islamsk lov, slik den praktiseres i Iran i dag, begrenser kvinners rettigheter. "Men det er ikke islam som er problemet," forteller Ebadi. "Problemet er en patriarkalsk tolkning av islam. Jeg protesterer heller ikke mot lovgivning basert på islam, men mot islamske domstolars tolkning av lovene."

Shirin Ebadi brukes som foreleser på flere universiteter, og hun snakker gjerne om kvinners rettigheter og kvinneperspektiv på menneskerettighetene. Hennes elleve bøker om menneskerettigheter brukes også på universitetene.

Kvinnestudier

På samme måte som kvinneorganisasjonene etableres i stort omfang, økes også antall universitetskurs med kvinner som tema. Det var program for kvinnestudier på lavere grads nivå på tre ulike univer-

sitetet i 2003, og ytterligere tre var under oppstart. Dessuten finnes det noen få masterprogram innenfor kvinnestudier.

Monir Amadi på Institutt for kvinnestudier og forskning forteller at de spilte en aktiv rolle i å overtale Utdanningsdepartementet om tillatelse til å starte opp kvinnestudier. Instituttet har fått ansvaret for opplæringen av universitetspersonale som skal undervise i kvinnestudier, og tilbyr et 42 times kurs i feminisme og kvinnestudier.

Flere av kvinneforskerne jeg traff var skeptiske til de nye programmene i kvinnestudier og kritiske til kurset som Institutt for kvinnestudier og forskning tilbyr. "Kurset er for overfladisk, for lite kritisk, rett og slett for dårlig," mente en av dem.

Det finnes maksimum ti akademiske bøker som kan brukes her til lands, og det finnes knapt kvalifiserte forelesere. "I tillegg er det et problem at studentene ikke snakker og leser engelsk," mener Jaleh Shadi-Talab. "Det betyr at vi ikke kan nyttiggjøre oss utenlandsk litteratur".

Sosiolog og kvinneforsker Shahla Ezazi underviser i et masterprogram i kvinnestudier på Allameh Tabatabai-universitetet. Undervisningen startet opp i 2002. Ezazi var en av drivkreftene bak oppstarten av kvinnestudiene, men hun er likevel kritisk til kvaliteten på programmet.

"Studentene er ikke gode nok, og vi må bruke forelesere som ikke kan nok om kvinneforskning," forteller Ezazi. Det første studentkullet var også feil sammensatt. Det besto av ti menn og to kvinner. De visste lite om kvinnestudier, men var blitt valgt ut av administrasjonen ved universitetet på bakgrunn av sine gode karakterer. Fordi studentene ikke hadde valgt kvinne-

studiene selv og dessuten hadde fått dårlig informasjon på forhånd, ble ikke den første gjennomkjøringen av programmet spesielt vellykket. Nå går masterprogrammet for andre gang med ti kvinnelige studenter og én mann. Denne gangen har studentene selv valgt seg inn på kvinnestudiene.

Premissleverandør

“Kvinneforskningen i Iran legger viktige premisser for samfunnsdebatten,” mener Jaleh Shadi-Talab, lederen for Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Teheran. “Forskning introduserer fakta, avliver myter og korrigerer misforståelser. Vi ønsker at fakta dominerer debatten framfor statlig PR og slagord. Vi vektlegger forbedring og positiv utvikling. Forskningen vår skal gi et kunnskapsgrunnlag, hjelpe lovmakere og rettsvesen til å ta riktige beslutninger.”

Med forskning som grunnlag for egne meninger blir det lettere å delta i debatten. I et land der ytringsfriheten er begrenset og mange temaer ømtålige, kan forskerne drive et politisk endringsprosjekt gjennom å snakke ut fra egne og andres forskningsresultater. Som norsk forskningsjournalist i Iran opplevde jeg selv noen problemer med dette: kvantitative data oppfattes som objektive og kan dermed snakkes om. Analysen av dataene derimot nærmer seg politikk, og blir mer sensitivt. Mange av forskerne jeg snakket med var svært forsiktige med å trekke konklusjoner på bakgrunn av egne tall.

Kvinneforskningen er i vekst, men hvordan reagerer den mannlige delen av universitetsstabene på fenomenet? Jaleh Shadi-Talab ved Universitetet i Teheran forteller om reaksjonene hun møtte under etableringen av Senter for kvinneforskning.

Hun deler sine mannlige kollegaer i tre kategorier:

1. Tradisjonelle menn: Disse mener at kvinner burde holde seg hjemme og at husmor- og morsrollen er det mest passende for kvinner. Lydighet til ektemannen er forventet. For denne kategorien menn er feminisme en form for kriminalitet.

2. Moderate menn: De ønsker å bevare familieinstitusjonen og oppviser stor omsorg for familien som institusjon. Men de forstår begrepet kvinnediskriminering og kan gjerne være sympatisk innstilt til kvinnesaker. De godtar ikke feminisme, enten fordi det er sosialt og politisk uakseptabelt eller fordi de er kritiske på egne vegne. Noen av dem gir en viss støtte til kvinnebevegelsen, men fremmer ikke disse synspunktene offentlig.

3. Religiøst intellektuelle: Denne gruppen menn er gjerne unge og ambisiøse. De er bekymret for familiens oppløsning og minskende betydning i samfunnet og de anerkjenner at det foregår diskriminering av kvinner. Deres ideal er et samfunn som styres etter islamske regler, men de innrømmer avvikene mellom deres idealtipe av et islamsk samfunn og dagens samfunn. De ser ikke på feminisme som en form for kriminalitet, selv om de nok oppfatter begrepet negativt.

Da Jaleh Shadi-Talab etablerte Senter for kvinneforskning hadde hun følgende strategi i forhold til disse tre kategoriene menn: “Jeg informerte de moderate, forsøkte å forstå motivene og respektere verdiene til den tredje gruppen og ignorerte den tradisjonelle gruppen.”

Usikker framtid

Det politiske skillet i dagens Iran går mellom reformistene og de konservative, mel-

lom demokrati og ensidig pretestyre. 1980-tallet var harde for folk flest, med stor kontroll og påtvunget islamsk levesett for alle, politisk forfølgelse og krig med Irak. På 1990-tallet har det blitt langsomt bedre, men det går for sakte for mange. Den islamske revolusjonen fra 1979 har ikke innfridd når det gjelder økonomien, det er høy inflasjon, arbeidsløshet og boligmangel. Men heller ikke reformistene som har hatt flertall i parlamentet har innfridd folks forventninger om bedre økonomi og større demokrati. President Khatamis uttalte mål var å skape et åpent og sosialt rettferdig samfunn med islam som basis. De konservative har blokkert utviklingen og stoppet reformene. Folk flest har mistet troen på reformbevegelsens kraft og evne til å få til endringer. Ved parlamentsvalget i februar i år ble svært mange av de reformvennlige kandidatene nektet å stille til valg. De svarte med oppfordring til boikott og de konservative fikk flertallet i parlamentet.

Reformbevegelsen har ikke oppnådd mye eller vunnet mange politiske seire i Iran siden Khatami overtok som president for syv år siden. Men én endring er tydelig: det har åpnet seg et større rom for ytringer. Samfunnsdebatten ble åpnere og flere temaer kunne tas opp til diskusjon. Dette har kvinneforskere og andre som er opptatt av kvinnespørsmål benyttet seg av. Jeg oppfattet det offentlige likestillingsapparatet som svært forsiktig, de ville gå små skritt og ikke provosere noen. Men mange forskere og aktivister har stukket hodet og pennen fram i glipen av ytringsfrihet og tatt til ordet for holdningsendringer, reformer og nytolkninger av islamske lover og tekster. Modige kvinner har snakket og skrevet om saker som tidligere var tabubelagte – og de har blitt kritisert i taler og artikler fra

konservativt hold. Spørsmålet er hva som vil skje med dem nå. Vil ytringsfriheten igjen snevres inn slik at kvinnebevegelsen og kvinneforskningen forstummes? Kommer det sanksjoner for uttalelser gjort i noen år med mer spillerom? Eller kan ikke utviklingen mot større demokrati bremses? Når jeg snakket med kvinneforskere framhever de særlig hvordan skolegang og høyere utdanning for kvinner vil føre til forandringer. I 1996 var halvparten av alle studenter kvinner. I de siste fire årene har 60 prosent av dem som blir opptatt ved universitetene vært jenter.

Noen av studentene klager over at de med sin nye utdanning ikke blir gift. Mange klager over manglende jobbmøiligheter. Men det har skjedd og kan ikke endres. Kvinner er blitt utdannet, og i dét ligger nøkkelen til forandring.

• f •

LES MER PÅ <http://kilden.forskningsradet.no/>

Nahid Motie – forskning om eneforsørgere:
nyhet/_arkiv/artikkel.html?vis=4639

Nahid Motie – forskning om kvinneorganisasjoner:
nyheter/_arkiv/artikkel.html?vis=4686

Shahla Moazemi – forskning på ektefelledrap:
nyheter/_arkiv/artikkel.html?vis=4705

Shamsosadat Zahedi – forskning på ledelse:
nyheter/_arkiv/artikkel.html?vis=4745

Senter for kvinneforskning, Universitetet i Teheran:
<http://cws.ut.ac.ir/>

Institutt for kvinnestudier og forskning:
<http://www.iwsr.org>

Senter for kvinners deltakelse:
<http://www.women.org.ir>